

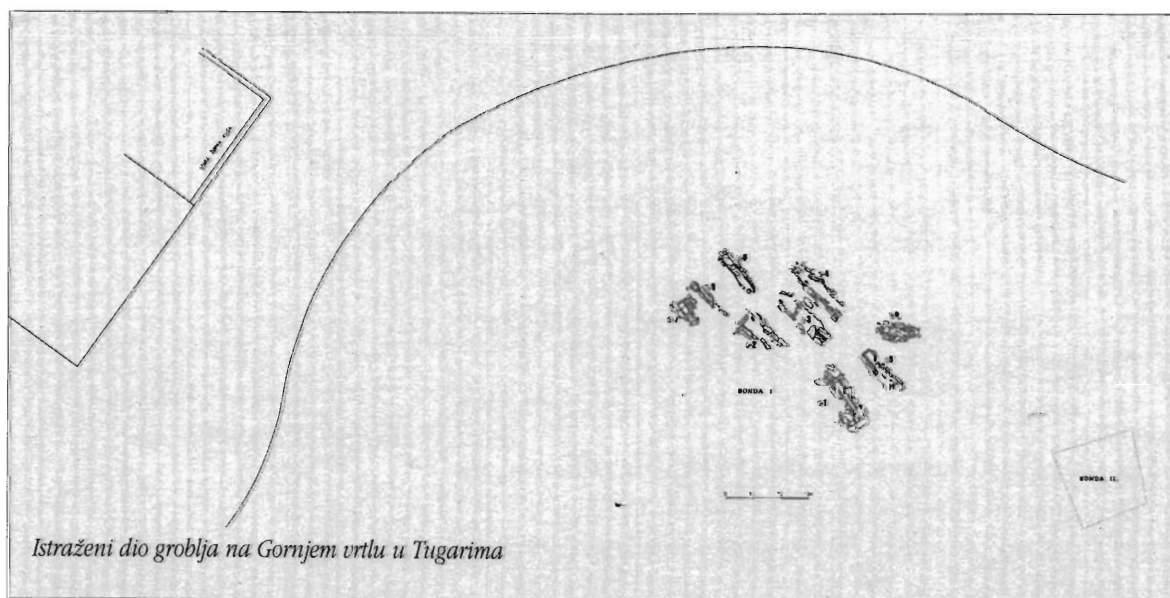
Groblje na *Gornjem vrtlu* u Tugarima

Mr. Maja PETRINEC, viši kustos
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
HR - 21000 Split, S. Gunjače b.b.

Objavljuju se rezultati zaštitnih arheoloških iskopavanja na položaju Gornji vrtal u blizini župne crkve Rođenja Blažene Djevice Marije u Tugarima. Otkriveno je i istraženo 9 grobova, koji su dio naseobinskog groblja na redove. Groblje je iz srednjovekovnog razdoblja, a nalazi u grobovima pokazuju srodnost s nalazima iz sličnih grobalja na solinsko-kaštelanskom području. Pojedini predmeti upućuju da ga treba datirati u 10. stoljeće.

Dne 29. srpnja 1997. godine Duško Bulić iz Tugara obavjestio je Konzervatorski odjel Uprave za zaštitu kulturne baštine u Splitu o grobovima u blizini župne crkve u Tugarima, koji su slučajno otkriveni tijekom radova na uređenju parkirališta. Procjenivši da se radi o srednjovekovnim grobovima djelatnici spomenutog odjela obratili su se Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika, pa su na tom mjestu odmah provedena zaštitna arheološka iskopavanja. Iskopavanja su završena u drugoj kampanji u svibnju 1998. godine, a obuhvatila su dio groblja ugrožen parkiralištem. Ukupno je bilo otkriveno i istraženo 9 grobova.

Položaj na kojem su bili grobovi zove se Gornji vrtal i nalazi se stotinjak metara sjeveroistočno od župne crkve Rođenja Blažene Djevice Marije u Tugarima. Sadašnja crkva je iz 18. stoljeća, a s obzirom na uzidana spolija i ploče-stečke na okolnom župskom groblju, može se pretpostaviti da je na istom mjestu i prije bila crkva. No, grobovi na Gornjem vrtlu ne mogu se dovesti u vezu s bilo kakvim crkvenim objektom, već je riječ o groblju na redove. Svi grobovi orijentirani su u pravcu zapad-istok. Načinjeni su od

usadenih nepravilnih kamenih ploča, a kod pojedinih je korištena i priklesana živa stijena. Bili su prekriveni nepravilnim kamenim pločama, a dna su im svima bila popločana. U 6 grobova (grobovi 1, 2, 3, 6, 8 i 9) bio je pokopan veći broj pokojnika (3 ili 4) koji su položeni jedan preko drugoga, što svjedoči o višekratnom ukapanju, a u 3 dječja groba (grobovi 4, 5 i 7) bio je pokopan po jedan pokojnik. Svi su kosturi položeni tako da im se glava nalazi na zapadu s pogledom u izlaz sunca, a kosturi kod kojih je to bilo moguće utvrditi, imali su ruke ispružene niz tijelo. Osim u grobu 7 u svim je ostalim grobovima bilo nalaza, a dva su predmeta pronađena u zemlji između grobova.

Pogled na istražene grobove na Gornjem Vrtlu u Tugarima

Grob 1

a. Srebrni lijevani prsten s prednjim proširenjem, ukrašen urezanim geometrijskim motivima, pr. 2 cm. (T. I, 1).

b. Brončani posrebrni lijevani prsten polukružna presjeka, pr. 2 cm. (T. I, 2).

Katalog nalaza

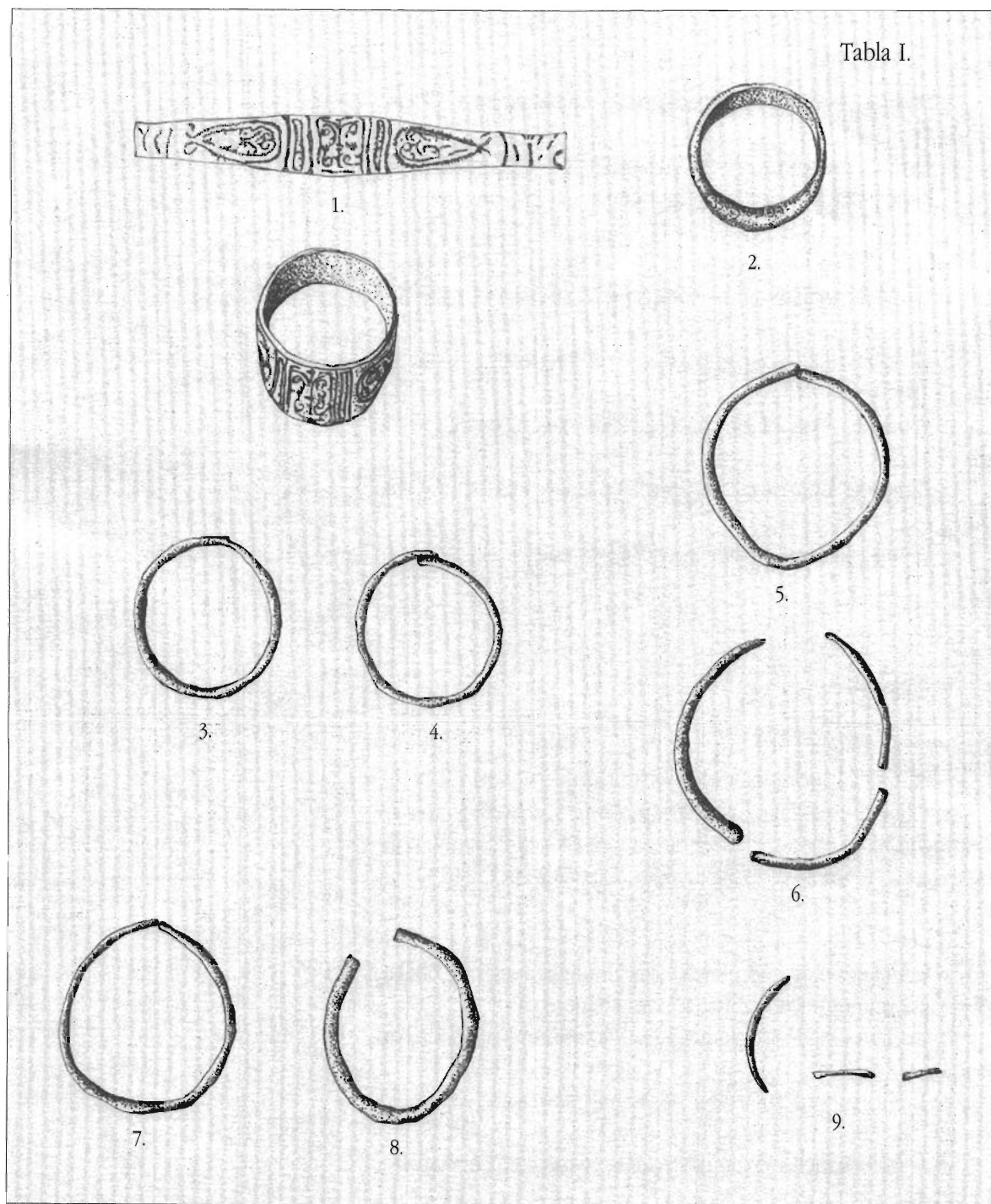
c. Par srebrnih jednostavnih karičica s jednim ravno odsječnim i jednim stanjenim završetkom, 2,5 x 2,2 cm. (T. I, 3-4).

d. Par brončanih jednostavnih karičica s ravno odsječnim završecima, 3,1 x 2,8 cm. (T. I, 5-6).

e. Brončana karičica stanjenih završetaka, 3 x 2,6 cm. (T. I, 7).

f. Brončana karičica ravno odsječenih završetaka, 3 x 2,2 cm. (T. I, 8).

g. Ulomci brončane karičice, duž. sačuvanih ulomaka cca 3,5 cm (T. I, 9).

Grob 2

Ulomak dna glinene posude svjetlosmeđe boje, vis. 3,8 cm. (T. II, 1).

Grob 3

Srebrna naušnica jednojagodnog tipa, ovalna jagoda sastavljena od šupljih međusobno spojenih polutki, dio karike nedostaje, vis. 3,2 cm. (T. II, 2).

Grob 4

Brončana karičica, nepotpuna, 3 x 2,2 cm. (T. II, 3)

Grob 5

a. Brončana karičica ravno odsječenih završetaka, 4 x 3,7 cm. (T. II, 4).

b. Karičica ravno odsječenih završetaka, 2 x 1,7 cm. (T. II, 5).

c. Karičica ravno odsječenih završetaka, 2,2 x 2 cm. (T. II, 6).

Grob 6

a. Brončana karičica ravno odsječenih završetaka, 3 x 2,7 cm. (T. II, 7).

b. Brončana karičica ravno odsječenih završetaka, 3,1 x 2,7 cm. (T. II, 8).

c. Brončana karičica ravno odsječenih završetaka, 3,2 x 2,8 cm. (T. II, 9).

d. Brončana karičica ravno odsječenih završetaka, 3,1 x 3 cm. (T. II, 10).

e. Ulomak glinene posude svjetlosmeđe boje, 3 x 3,5 cm. (T. II, 11).

Grob 7

Bez nalaza.

Grob 8

a. Brončana karičica stanjenih završetaka, 2,2 x 1,9 cm. (T. III, 1).

b. Glineni kolutić kružnog oblika s rupom u sredini i plastičnim rebrom na obodu, ukrašen urezanom cik-cak linijom u obliku zvijezde, te urezima u obliku slova V, pr. 3,2 cm (T. III, 2).

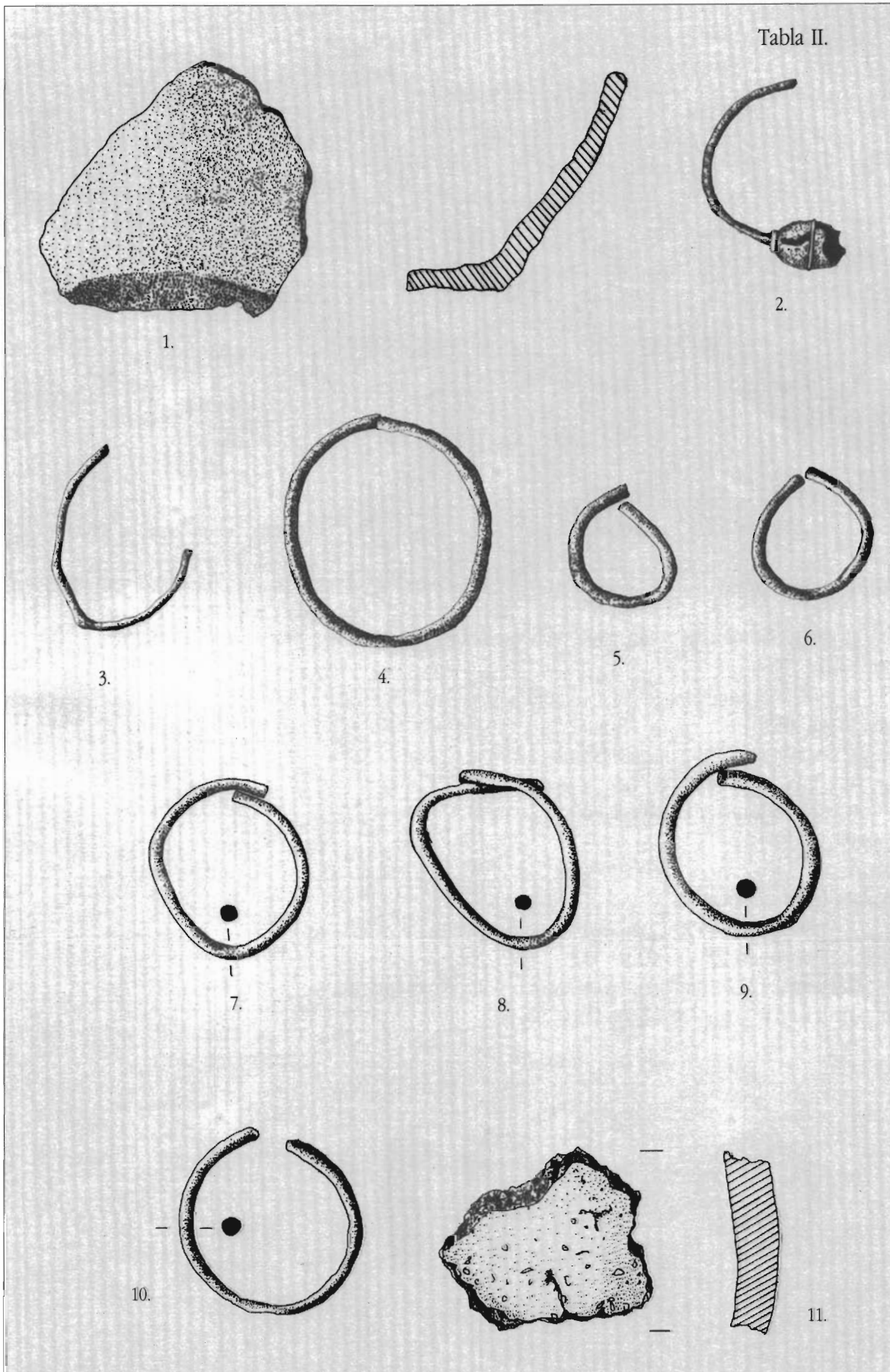
Grob 9

a. Kolutić načinjen od ulomka rimske opeke, kružnog oblika, plosnat, s rupom u sredini, pr. 3,7 cm. (T. III, 3).

b. Koštani kolutić s rupom po sredini, oštećen na obodu, pr. cca 3 cm. (T. III, 4).

c. Brončana karičica ravno odsječenih završetaka, 2,6 x 2,1 cm. (T. III, 5).

d. Srebrna karičica ravno odsječenih završetaka, 2,6 x 2,8 cm. (T. III, 6).

e. Brončana karičica ravno odsječenih završetaka, 2,9 x 2,8 cm. (T. III, 7).

f. Brončana karičica ravno odsječenih završetaka, 2,8 x 2,6 cm. (T. III, 8).

g. Srebrna karičica ravno odsječenih završetaka, 2,8 x 2,7 cm. (T. III, 9).

h. Srebrna karičica ravno odsječenih završetaka, 1,3 x x 1,2 cm. (T. III, 10).

Grob 9, istraživanja groba

Nalazi izvan grobova:

1. Željezna predica kružnog oblika s vidljivim utorom za iglu koja nedostaje, pr. 2,3 cm. (T. IV, 1)

2. Ulomak oboda glinene posude, zaobljen, izvijen prema vani, svjetlosmeđe boje, 2 x 2,4 cm. (T. IV, 2).

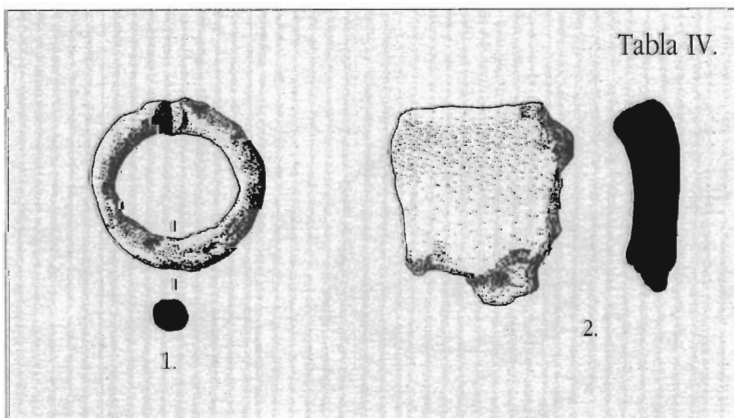
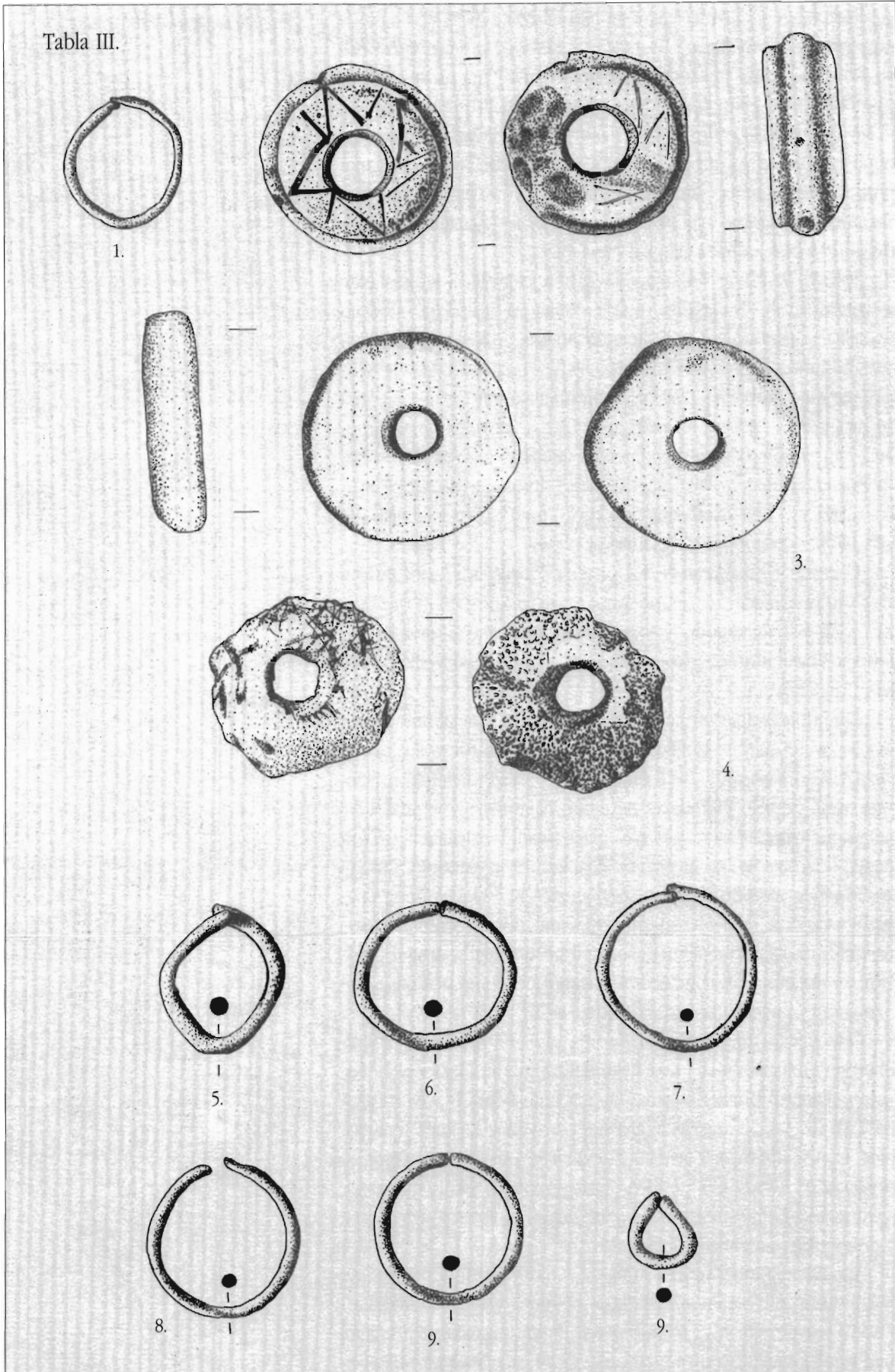

Tabla III.

Analiza grobnih nalaza

Kao što je vidljivo iz kataloga najveći broj nalaza jest nakit, a najzastupljenije su obične brončane ili srebrne karičice. Različitih su dimenzija, a sve imaju otvorene krajeve. Nekima su završeci ravno odsječeni, a drugima stanjeni. Pronađeno ih je ukupno dvadeset dvije u šest grobova. Kao nakit prisutne u različitim epohama i kulturama ne mogu poslužiti vremenskom opredjeljivanju grobova. Spomenimo samo da su slične karičice dosta brojne i na Tugarima, prostorno najbližim nalazištima, na grobljima na Grebčinama u Naklicama i Gatima kod Omiša.

Srebrna naušnica jednojagodnog tipa iz groba 3 jednostavne je izrade (T. II, 3). Jagoda ovalna oblika načinjena je od dviju šupljih međusobno spojenih limenih polutki. Takve naušnice pripadaju standardnom inventaru grobalja 9.-11. stoljeća, koja se obično nazivaju grobljima klasičnog starohrvatskog horizonta. Veoma su brojne pa je izlišno navoditi analogije, te stoga ponovno upozoravam samo na dva već spomenuta nalazišta u Poljicima. Njihova pojava na trećem nalazištu na ovom dosad, što se grobalja tiče, relativno slabo istraženom području, upućuje na zaključak da su i ovdje bile uobičajene u ženskoj nošnji.

U grobu 1 otkrivena su dva prstena. Za lijevani brončani posebreni prsten polukružna presjeka može se konstatirati isto što i za naušnice jednojagodnog tipa; karakterističan je za groblja starohrvatskog kulturnog sloja na kojima je zastupljen velikim brojem primjeraka (T. I, 2).

Drugi pronađeni brončani lijevani prsten s prevlakom od srebra ili kositra, koji je sprijeda proširen i ukrašen urezanim motivima vitica i križića (T. I, 1), omogućava pobliže datiranje istraženog dijela groblja. Premda se ne mogu navesti izravne analogije, tehnikom izrade i ukrasom našem je prstenu najbližiji srebrni prsten iz groba 120 na groblju Gorica-Stranče u Vinodolu. Potonji je pronađen zajedno s parom sljepoočničarki četirijagodnog tipa, parom karičica sa S-završetkom, ogrlicom od staklenih zrnaca i probušenim kasnoantičkim novcem, a grob pripada drugoj polovini 10. stoljeća. Stanovitu sličnost s našim prstenom pokazuje i jedan srebrni prsten otkriven na Crkvini u Biskupiji.

Naposljedku riječ-dvije o nalazima glinenih kolutova, obično interpretiranih kao utega koji su se naticali na dno vretena. Iz Tugara potječu tri primjerka: jedan iz groba 8 (T. III, 2) i dva iz groba 9 (T. III, 3-4). Primjerak iz groba 8 otkriven je uz karlicu najdonjeg od tri sahranjena djeteta. Načinjen je od gline, kružnog je oblika, a na obodu ima plastično rebro. Ukrašen je s obje strane; s jedne nezgrapno urezanom cik-cak linijom koja tvori zvijezdu, a s druge trima urezima u obliku slova V.

Ukrašeni kolutići veoma su rijetki; s naših prostora potječe tek jedan otkriven u arealu ranosrednjovjekovnog groblja na Maklinovu brdu u Kašiću. Kao dalje paralele mogu se navesti primjerci ukrašeni koncentričnim kružnicama ili cik-cak linijama s panon-

skog i podunavskog prostora (Sopronköhida, Skalica, Auhof/Perg), ali se i na tamošnjim grobljima nalaze tek sporadično.

U tugarskom grobu 9, u kojem je bilo pokopano više odraslih pokojnika, otkrivena su dva kolutića, oba na predjelu karlica. Posebno je zanimljiv koštani primjerak koji, koliko je meni poznato, predstavlja zasad jedini takav nalaz u okviru naših srednjovjekovnih grobalja. Ima ih u kasnoantičkim grobovima (npr. Knin-Greblje, Škrip na Braču), ali ti su znatno stariji i ne mogu poslužiti kao paralele za tugarski primjerak. Nekoliko kamenih kolutića pronađeno je na moravskim grobljima 9. stoljeća, a kod nas su otkriveni na Ždrijacu u Ninu i Razbojinama u Kašiću. Jedan olovni primjerak potječe s već spomenutog austrijskog nalazišta Auhof/Perg. S obzirom da koštani kolutić iz Tugara teži svega nekoliko grama teško je povjerovati da je mogao služiti kao uteg za vreteno.

Drugi primjerak iz groba 9 kružnog je oblika i plosnat, načinjen od rimske opeke. Ovakvi su nalazi karakteristični za groblja na našem području, a pojavljuju se kroz čitav srednji vijek s podjednakom zastupljenošću u svim razdobljima. Premda općenito nisu brojni najmanje ih je u kasnosrednjovjekovnim grobovima. Sličnu sliku pokazuju i bugaro-slavenska groblja u rasponu od 8. do 11. stoljeća gdje se glineni utezi pojavljuju kako u paljevinskim i kosturnim poganskim grobovima, tako i u kasnijim grobovima kristijaniziranog stanovništva.

Opće prihvaćeno mišljenje o funkciji ovih predmeta, koje je u nas davno iznio Karaman, temelji se na činjenici da se pretežito nalaze u ženskim grobovima pa bi se trebali smatrati znakom radinosti pokojnice za života. Groblja za koja postoje antropološki podaci pokazuju da su najčešći u grobovima starijih žena, koji sadrže oskudan inventar pa se iz toga da zaključiti da su dotične pokojnice uglavnom pripadale nižim društvenim slojevima. U tu se sliku uklapaju i nalazi s naših grobalja. Također je zapaženo da se, premda znatno rjeđe, pronalaze u dječjim grobovima što potvrđuje i primjerak iz tugarskog groba 8, pa za takve nalaze treba tražiti drugačije tumačenje, poput onog, ponudenog u slučaju nalaza minijaturnog bikoničnog glinenog kolutića u grobu jednogodišnjeg djeteta na lokalitetu Gusen-Berglitz, koji je interpretiran kao dječja igračka (zvrk).

U tugarskim grobovima koji sadrže kolutiće pronađen je samo žičani nakit (u oba slučaja obične karičice). U tom smislu, uspoređujući ih s nalazima iz bližeg područja, najveću srodnost s našim grobovima pokazuju oni s položaja Piščina-Lepin u Bijaćima. Tu su utezi od rimske opeke u tri groba udruženi također s običnim karičicama, a u jednom slučaju i s lijevanim prstenom polukružnog presjeka poput primjerka iz tugarskog groba 1. Također se može navesti i nalaz kolutića zajedno s jednostavnim naušnicama jednojagodnog tipa s groblja Glavičine u Mravincima. Grobovi s

Stručna ekipa:

Maja Petrinec, Tomislav Šeparović, Maja Marković, Zoran Alajbeg (Muzej hrvatskih arheoloških spomenika), Dubravka Čerina, Mladen Popović, Barbara Ramljak (Uprava za zaštitu kulturne baštine - Konzervatorski odjel Split).

Prilozi uz izvještaj:

Zoran Alajbeg, Silvana Juraga, Nada Šimundić-Bendić, Maja Marković (Muzej hrvatskih arheoloških spomenika), Mladen Popović (Uprava za zaštitu kulturne baštine - Konzervatorski odjel Split).

obližnjih Grebčina u Naklicama sadržavali su slične nalaze, ali rezultati tih istraživanja, na žalost, još nisu u cijelosti objavljeni.

Imajući u vidu izneseno, može se zaključiti da se istraženi segment groblja na Gornjem vrtlu u Tugarima uklapa u sliku koju pružaju naseobinska groblja na redove starohrvatskog kulturnog sloja datirana u razdoblje kraja 9. do kraja 11. stoljeća, a osobito ona na solinsko-kaštelanskom području. Pojedini nalazi upućuju na to da ga vremenski treba smjestiti u 10. stoljeće.

The paper presents results of protective archaeological excavations at the locality of Gornji Vrtal, near the parish church of the Birth of the Blessed Virgin, in Tugari. There have been found and excavated 9 graves, making part of a settlement graveyard by rows. The graveyard is a medieval one, grave finds showing relations with similar graveyards in the areas of Solin and Kaptela. Some artefacts indicate it should be dated to the 10th century.

Graveyard at Gornji Vrtal in Tugari

Literatura:

- J. BELOŠEVIĆ, *Materijalna kultura Hrvata od VII. do IX. stoljeća*, Zagreb, 1980.
- J. BELOŠEVIĆ, La nécropole paléocroate Kašić-Maklinovo brdo, *Inventaria archaeologica*, Fasc. 26, (Y269-Y278), Beograd, 1982.
- V. BUDINSKY-KRIČKA, *Slovanské mohyly v Skalici*, Bratislava, 1959.
- Ž. CETINIĆ, *Stranče-Gorica, Starohrvatsko groblje*, Rijeka, 1998.
- V. DELONGA, *Naklice-Grebčine, Starohrvatsko groblje* (deplijan izložbe Arheološka istraživanja Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika 1990-1992), Split, 1993.
- B. DOSTÁL, *Slovanská pobřežie za stredni doby bradištní na Morave*, Praha, 1966.
- H. GJURAŠIN, Kasnoantički nalazi iz Škripa na otoku Braču i srebrni prsten iz Vrlike, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, 20, (1990.), Split, 1992.
- D. JELOVINA, Ranosrednjovjekovna nekropola na "Razbojinama" u selu Kašić kraj Zadra, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, 10, Zagreb, 1968.
- D. JELOVINA, *Starohrvatske nekropole na području između rijeka Zrmanje i Cetine*, Split, 1976.
- D. JELOVINA, Pokusno istraživanje srednjovjekovnog groblja na lokalitetu Piščina-Lepin u Bijacijima kod Trogira, *Starohrvatska prosvjeta*, ser. III, 15 (1985), Split, 1986.
- LJ. KARAMAN, Iskopine društva "Bihaća" u Mravincima i starohrvatska groblja, *Rad JAZU*, knj. 268, Zagreb 1940.
- V. KOVAČIĆ, Gata u srednjem vijeku, u: *Gata - crkva Justinijanova doba*, Split 1994.
- A. ŠKOBALJ, *Obredne gomile*, Čiovo 1970.
- V. TOVORNIK, Die frühmittelalterlichen Gräberfelder von Gusen und Auhof bei Perg in Oberösterreich. Teil 1: Gusen, *Archaeologia Austriaca*, Wien, 1985, Teil 2, 1986.
- Gy. TÖRÖK, Sopronköhida IX századi temetője, *Fontes archaeologici Hungariae*, Budapest, 1973.
- Ž. VAŽAROVA, *Slaveni i Prabugari*, Sofija, 1976.